

Ukrajina: Vítězné demokratické povstání vedené nacionalisty Dělníci rozdělení do dvou proti sobě stojících táborů Stát na pokraji bankrotu Výsledek povstání v rukou světových mocností

Zrychlení toku dějin

V Kyjevě a dalších ukrajinských městech je pro tuto chvíli hra u konce. Převládá institucionální program: vláda národní jednoty; volby na konci května; revize ústavy a zvolení nového prezidenta, co nejdříve to bude možné. Jediné, co se neví, je, co bude s průmyslovou a důlní oblastí východní Ukrajiny a s Krymem, poloostrovem v Černém moři, který Ukrajina „pronajala“ ruské flotile. Tyto regiony¹ se zdají být rozděleny mezi secesionismus živený Putinovým Ruskem a věrnost novému režimu, který vzešel z demokratického povstání 18. února, kdy bezpečnostní složky napadly barikády na náměstí Nezávislosti,² a oslavil vítězství 22. února, kdy došlo k bezbolestnému uchopení katedrál moci, které se nacházely, jen co by kamenem dohodil od náměstí.

Revolta, která ke zrychlení dějin vedla, začala 21. listopadu 2013, kdy Ukrajina odmítla podepsat smlouvu s Evropskou unií o obchodním partnerství. K obratu došlo kvůli ruskému tlaku na jejich přátele, kteří drželi moc v Kyjevě, včetně velkého šéfa Viktora Janukovyče. Následovaly pokojné demonstrace, od nichž lidé neodradila ani třeskutá ukrajinská zima. Prvního prosince bylo obsazeno náměstí, přejmenované na Euromajdan. Navzdory několika pokusům úřadu „osvobodit ho“, se ho opoziční síly nevzdají. Sedmáctého prosince, devět dní po ohromné demonstraci proevropské opozice, na kterou přišlo kolem osmi set tisíc lidí, ohlásil Janukovyč podepsání strategického paktu s Vladimírem Putinem o půjčce 15 miliard amerických dolarů Ukrajině a snížení ceny zemního plynu, který Ukrajina dováží od svého velkého souseda, o třetinu.

Zde se ale vládní ofenziva nezastavila. Šestnáctého ledna parlament kontrolovaný prezidentovou Stranou regionů³

1 Oblast Charkova, Doněcka, Dněpropetrovska, Luhanska a Krymu, představuje 15 milionů z celkových 46 milionů obyvatel Ukrajiny.

2 Náměstí Nezávislosti (dál jen náměstí) leží v centru Kyjeva a bylo dějištěm masových demonstrací již v roce 2004, tehdy se konaly na protest proti podvodům při prezidentských volbách ze strany vlády Viktora Janukovyče a mocného klanu ocelářských baronů z Doněcka, měste o milionu obyvatel v donbaské uhelné pánvi asi šest set kilometrů východně od hlavního města (které má tři miliony obyvatel).

odhlasoval svazek represivních zákonů, které měly připravit půdu pro přímou a konečnou konfrontaci s majdanskými okupanty. K tomu nedošlo, 22. ledna ale bezpečnostní síly zabily první dva lidi. Revolta rostla. Kontroly nad západními městy se de facto chopila opozice. Sedmádvacátého ledna Rusko posílá první dvě miliardy dolarů. Osmádvacátého ledna rezignuje premiér Mykola Azarov, který je blízký prezidentovi, a parlament anuluje výjimečné zákony odhlasované před necelými dvěma týdny.

Poslední Janukovyčův pokus o zprostředkování řešení se odehrává 29. ledna: prezident slíbje amnestii výměnou za to, že protestující opustí obsazené paláce. Vládní slibům ale nikdo nevěří. Mobilizace pokračuje. Čtrnáctého února je propuštěno 234 uvězněných opozičníků. Šestnáctého protestující s ohledem na amnestii propuštěných vyklízejí okupovanou městskou radnici.

Vláda nařizuje obklíčení Majdanu. Osmnáctého února dochází k první bitvě, zabito je přinejmenším dvacet lidí z opozice, stovky jsou zraněny. V ulicích odpor zahrnoval na třicet tisíc lidí připravených k boji. A k ozbrojeným konfrontacím skutečně došlo. Počet obětí byl vysoký, odteď se bude počítat na stovky, o život přišlo možná tři sta lidí. Zároveň se ale do práce pouštějí diplomaté. Evropská unie nedává najevo přílišné přesvědčení a je rozdělená (jihoevropské státy Itálie, Řecko a Španělsko, ale též Spojené království se drží zpátky), hrozí však ekonomickými sankcemi. V konkrétnějším gestu Evropská investiční banka (EIB) a Evropská banka pro obnovu a rozvoj (EBRD) pozastavují své financování ukrajinských průmyslových a infrastrukturních projektů.⁴

3 Vznikla na konci října 1997 a má většinu na východě a jihu země. Strana brání zájmy Ukrajinců ruského původu. V parlamentních volbách dosáhla 185 křesel z celkových 450. Spolehnout se mohla na 210 poslanců, mezi prosincem a únorem od ní 40 poslanců zběhlo.

4 EIB, evropská banka poskytující finance na velmi nízký úrok, investovala v Ukrajině od roku 2007 2, 1 miliardy eur, a to v projektech zahrnujících rozšíření kyjevského metra, modernizaci systém letové kontroly a malé a střední podniky. EBRD, jejíž činnost se zaměřuje na země bývalého sovětského bloku, investovala v Ukrajině 8,7 miliardy eur do bank, infrastruktury a energetického průmyslu.

Generál Philip Breedlove, vrchní velitel sil NATO v Evropě, vyzval ukrajinské nejvyšší velení, aby vstoupilo do přímého dialogu (který by obešel vládu) s NATO – což byl nezastřený apel, aby ukrajinští generálové opustili prezidenta. Janukovyč okamžitě sesadil generála Vladimíra Zamana z postu armádního šéfa a nahradil jej proruským admirálem Jurijem Iljinem. Armáda dostala nařizeno bránit své objekty.

Dvacátého února se ve Lvově⁵ a jiných městech na západě⁶ protestující chopili zbraní a munice, které ukořistili v policejních stanicích (podle tajné služby se jednalo o 1 500 pušek a 100 tisíc kulek). Zvolení činitelé a místní funkcionáři na západě přešli k opozici. Stát slíbil vyhlášení protiteroristických opatření. K ničemu nedošlo. Jednadvacátého února se evropská diplomacie (Francie, Polsko, Německo) a Rusko shodly na šestibodovém kompromisu.⁷ Náměstí, které přečkalo útoky represivních sil i střelbu odstřelovačů speciálních složek, však chtělo konec režimu a především okamžitě odstoupení Viktora Janukovyče.

Výkonná moc se zhroutila. Prezident uprchl, aby se pokusil o dohodu s Ruskem. Bez úspěchu. Vyhlásil, že došlo k převratu. Protestující se zmocnili ministerstev a prezidentského paláce. Někdejší opoziční administrativní úředníci jeden za druhým vyhlašovali věrnost novému režimu. Demokratické povstání zvítězilo. Bývalá premiérka, která byla tři roky za mřížemi, byla propuštěna. Prezidentské volby byly vyhlášeny na 25. května. Obnovena byla ústava z roku 2004. Prezidentské výjimečné pravomoci vepsané do ústavy z roku 2010 byly odstraněny.

Tak vypadal scénář hlavních událostí několika posledních měsíců. Co k nim vedlo?

Národní otázka, která nebyla nikdy úplně překonána

Jedním z faktorů rozdělovajících ukrajinskou občanskou společnost zůstává jazyková otázka. Byla-li od revoluce v říjnu roku 1917 oficiálním jazykem ukrajinština, třetina země má za svůj první jazyk ruštinu. Jedním z témat, která byla od jejího založení nejdražší Straně regionů, bylo zaručit ruštině status oficiálního jazyka vedle ukrajinštiny. Pád ruského bloku a ukrajinské vyhlášení

5 Město o 730 tisících obyvatelích je největším městem západní Ukrajiny, leží sedmdesát kilometre od polských hranic a 470 kilometrů od Kyjeva.

6 V Ivanovo-Frankivsku a Ternopilu.

7 Dohoda obsahovala: 1) Návrat k ústavě z roku 2004 do osmačtyřiceti hodin a vytvoření nové vlády do deseti dnů; 2) Okamžitě zahájit ústavní reformy, které do září zvrátí poměr mezi parlamentem a prezidentem; 3) Prezidentské volby v co nejčasnějším termínu nejzpožději však do prosince 4) Vytvoření komise na vyšetření nedávných násilných aktů; 5) Amnestii; 6) Slib stran nepoužívat násilí.

nezávislosti jazykový konflikt v zemi, v níž si nacionalisté vždy přáli zbavit se ruštiny, oživily. Tuto tendenci již bylo možné vidět v baltských zemích ve vztahu k jejich lokálním jazykům.

Za jazykovou otázkou se skrývá hluboké demografické a především ekonomické rozdělení země. Východní provincie jsou lidnatější, industrializovanější a bohatší. Průměrná mzda ve východní oblasti Doněcku je o třetinu vyšší než v západním regionu Lvovu. Východní Ukrajina a Rusko jsou do vysoké míry ekonomicky integrované, integrace je přitom založena na systému nazývaném tolling. Ruské firmy v jeho rámci umísťují svou výrobu na Ukrajinu a mohou tam dovážet suroviny, aniž by platily clo a daň z přidané hodnoty. Zboží, které v Ukrajině vyrobí, pak kvůli prodeji vyváží do Ruska či do třetích zemí. Tolling není vyhrazen jen ruským společnostem, právě ony z něj ale profitují nejvíce. Je to dobrý příklad transnacionální ekonomické integrace založené na nerovné směně semi-koloniálního typu, čistě ve stylu stalinistického impéria.

Totéž platí pro závislost na energetických zdrojích. Rusko vždy využívalo „politických“ cen energetických produktů k posílení pout závislosti se svými sousedy, včetně Ukrajiny. Ukrajina z Ruska dováží 90 procent ropy a většinu zemního plynu, přes mocného souseda jde i zemní plyn z Turkmenistánu. Naopak přes Ukrajinu proudí 80 procent zemního plynu, který prodává Rusko zemím Evropské unie.

Dalším důležitým prvkem je fakt, že se v Ukrajině velmi angažují ruské banky. V listopadu 2013 Vladimír Putin uvedl, že se jejich aktivity v Ukrajině zvýšily a zahrnují na 28 miliard dolarů, polovina z nich se přitom vztahuje k úvěrovým institucím kontrolovaným federálním státem (jedná se zejména o Vnesheconombank, ale též o Gazprombank, banku obřího producenta ropy Gazpromu, z něhož vzešel oddaný Putinův stoupenec premiér Medveděv), jak tvrdí ratingová agentura Fitch Ratings. Kolem 75 procent půjček z ruských bank směřovalo k ukrajinským firmám či k ukrajinským nebo ruským šéfům, aby mohli koupit místní společnosti.

Kromě toho se téměř třetina ukrajinského zahraničního obchodu odehrává mezi Ukrajinou a Ruskem, které je jejím největším obchodním partnerem. Není proto náhodou, že první moskevské prohlášení po demokratickém povstání v Kyjevě přineslo pohrůžku zvýšení cel na zboží importované z Ukrajiny. Toto z velké míry vysvětluje úzké vztahy mezi oběma zeměmi, ale též nekonečné vzájemné spory ohledně cen za energie a dovozní tarify. A tyto přesto v Ukrajině zintenzivňují institucionální politický boj a ožívají v ní mnohé nacionalismy. Pamatujeme na slova Victora Sergeho, že když čelil sovětskému imperialismu, spojil se ukrajinský nacionalismus za druhé světové války z velké části s nacistickým Německem. Tehdy i dnes ale platí, že „nepřítel mého nepřítele nemusí být mým přítelem“.

Stát, který není schopen zastupovat zájmy všech frakcí vládnoucích tříd a celé občanské společnosti

Prvním dopadem rezidua národní otázky, která brání kapitalistickému rozvoji Ukrajiny, je chronická neschopnost nezávislého státu ztělesňovat jednotné zájmy buržoazie. Buržoazní tisk je plný anekdot o více či méně civilizovaných pranicích mezi oligarchy, šéfy dosazených na trůny privatizací po pádu ruského impéria a krizi kapitalistického ekonomického modelu. Když se parlamentní a prezidentská většina převrátí, nacionalistické strany, ukrajinské či rusofilské, brání zájmy svých mocných zmocněnců k újmě svých opozičních frakcí. Tato permanentní politická fraktura, která kopíruje vnitřní geografické hranice načrtnuté specifickou ekonomickou formací země, je reflexí vnitřního trhu, který nedosáhl sjednocení.

Je to politická fraktura, kterou lze rovněž najít v téměř identické formě ve vztahu státu k občanské společnosti, dokonce aniž bychom brali v potaz vojenskou nadvládu Ruska, již je Kyjev podřízen. Na Krymu se pořád nachází ruská černomořská flotila. Jednadvacátého dubna 2010 sesazený ukrajinský prezident rozšířil právo Ruska na vojenskou námořní základnu na Krymu až do roku 2047 výměnou za slevy na ceny zemního plynu. Usmíření Ukrajinců se svým státem zcela jistě nepomohla ani korupce a neúčinnost administrativy vzešlé z imperiální ruské byrokracie.

Rok a půl trvající krize zhodnocování a fiskální krize

V prosinci 2013 MMF spočítal, že krize valorizace trvá od poloviny roku 2012. Mezi lednem a zářím roku 2013 ukrajinské HDP pokleslo o 1,25 procenta vzhledem k téměř období předchozího roku. MMF to přisuzuje poklesu exportu a investic. Na konci října se rezervy centrální banky rovnaly pouze dvěma a půl měsícům importu. Pro rok 2014 MMF předpověděl umírněný růst díky postupnému zlepšování vnější poptávky, exportu obilí a následnému růstu poptávky domácností. „Tato předpověď je nicméně předmětem podstatného rizika způsobeného nekonzistentní ekonomickou politikou a zvýšeného navíc ještě ekonomickými a politickými nejistotami posledních týdnů.“

Od té doby oficiální zahraniční měnové rezervy centrální banky poklesly na méně než 18 miliard dolarů, zatímco v prosinci to bylo 20 miliard, zdůraznila agentura Standard & Poor's. Znehodnocení ukrajinské měny akcelerovalo (proti dolaru o jedenáct procent od ledna), což zvýšilo účet za import ještě více. V lednu centrální banka na obranu své měny utratila z rezerv 1,7 miliardy dolarů. Čistý veřejný dluh letos vzrostl na 43 procent HDP, proti 36 procentům HDP loni. Dodatečným problémem je, že kolem 55 procent ukrajinského veřejného dluhu bylo v zahraničních měnách. Bankovní systém je velmi křehký, mezi 30 a 40 procenty všech půjček je obtížně vymahatelných či vůbec nevymahatelných. A co víc, 34 procent bankovních úvěrů je nominováno v zahraničních měnách.

Jaký je následek? Úrokové míry bankovních půjček firmám mohou dosáhnout až 25/30 procent oproti sedmi procentům v Polsku. Kanály pro financování ekonomické činnosti mizí z dohledu a na proti-cyklickou politiku nemá stát dost munice. Krize zhodnocování, fiskální krize státu vedoucí k nesplacení dluhů (podle kyjevských úřadů potřebuje země 35 miliard dolarů, aby zabránila bankrotu) a fiskální krize se zvyšuje, čím vytváří úrodnou půdu pro politickou krizi vedoucí k demokratickému povstání.

Demokratické povstání ovládané ukrajinským nacionalismem

Povahu povstaleckého hnutí nesmíme zaměňovat s jeho výsledkem nebo s jeho politickým a vojenským vedením. Jeho konečný výsledek je stále povětšinou neznámý, protože tak velmi závisí na geostrategické hře, která po něm následuje. Jeho politické a vojenské vedení bylo bezpochyby v rukou nacionalistů a pro-nacistů, zejména od 1. prosince, po okupaci kyjevské radnice den po prvních konfrontacích s bezpečnostními silami. Hnutí, které k povstání na konci února vedlo, však nelze redukovat na to, že by bylo jen prostým vyjádřením spiknutí zosnovaného ze zahraničí, jak tvrdí ruská diplomacie, či dokonce na to, že by bylo obrozením se pro-nacistické extrémní pravice z druhé světové války, jak tvrdí velmi velká část levice, stalinistické strany a mocenská klika v Moskvě.

První pro-evropské pozice protestujících se zakládaly na iluzi, že Evropa může přinést volnost, svobodu pohybu, vysoké mzdy a sociální ochranu, účinný a nezkorumpovaná stát. To je jistě chybná představa, byla však zastávána proti obrazu Ukrajiny včerejška a dneška. Evropské státy tváří tvář ocelové pěsti Ruska a brutalitě jeho ukrajinského nevolníka předaly odbojný dav do rukou nejhorších lokálních nacionalistů. Sociální obsah hnutí, který byl ostatně již zředěný mezitřídní shodou, byl vymazán, aby po sobě nezanechal nic než národní požadavky větší demokracie (návrat k ústavě z roku 2004), čistých rukou a poctivého vedení státu (eliminace Janukovičova režimu). Všechno však přesto není rozhodnuto předem.

Dopady krize, hladových mezd, rušení subvencí a mechanismu sociálního státu (postupné zavádění penzijního systému založeného na osobních odvodech) spolu s intenzivní nejistotou na pracovním trhu (přepsání zákoníku práce ve smyslu snížení právní ochrany pracujících) předkládaly i jiný scénář. Personalizace a nevyhnutelná militarizace boje však rozhodla jinak. Janukovič se stal (téměř) jediným terčem boje. Redukce konfrontace na její čistě vojenskou dimenzi prospěla extrémním nacionalistickým frakcím, které se na tomto terénu ustavily organizovaně jako první. **Zcela jasně vyhrály politickou bitvu o militarizaci hnutí.** Ona militarizace byla nezastavitelná, zohledníme-li rostoucí radikalitu a reakce státu.

Pro tento okamžik dosáhlo lidové povstání svého primárního cíle – Janukovičova odchodu. Poté dalo moc

do rukou parlamentní opozice, svolalo volby na konec května, osvobodilo politické vězně a vrátilo ústavu z roku 2004. Tyto cíle nelze označit za extrémně pravicové – a ani nevyvolávají ducha autoritářštějšího angažmá státu. Proto zatím povstání zůstalo v rámci klasické buržoazní demokracie.

Rostoucí moc neonacistů a radikálních nacionalistů zcela jistě nelze podceňovat. Oni byli první, kdo se zmocnil vládních budov. Oni platili nejvyšší cenu v krvi. Jejich prestiž rostla dokonce i v očích těch mnoha demonstrantů, kteří nesdíleli jejich strategii a jejich program obnovy silného státu, dokonce takového, který bude zjevně diktátorský, rasistický a válečnický. Dalším negativním rysem, a to dokonce tím, který je z našeho pohledu nejhorší, je, že se **konfliktu dělníci neúčastnili jako třída, a ještě méně jako třída pro sebe**. Jsou rozpolceni frakturou, která vede skrze celou občanskou společnost, a jsou seskupeni na jedné, či druhé straně, nebo jsou – a to je nejčastější případ – neúčastnění, lhostejní. Informace z Donbasu, která ukazuje na jistou podporu stoupců starého režimu, nás neuklidňuje.

Náměstí bylo zaplněno námezdně pracujícími a chudými. Povstalci prokázali velkou odvahu a radikalitu, i když je některá levice považuje za „střední třídu“, studenty a maloburžoazii. Jenže masivní účast proletářů na to, aby naplnila povstání sociálním obsahem, nestačí – a ještě méně stačí na to, aby z něj udělala epizodu proletářské revoluce. Totální absence stávek je toho nejokřídlenějším důkazem. Dělnické povstání dává přednost zmocnění se kasáren, továren, vězení, komunikací – a méně klade důraz na to, co se zdá být metodou, kterou prosazují alter-globalisté a další radikální demokraté: na okupaci centrálních náměstí měst a/nebo míst vládní moci. Dělnické povstání usiluje o zničení státu, zatímco demokratické povstání o jeho reformu, aby se stal silnější. Ukrajinské demokratické povstání není revolucí se sociální duší, která na sebe bere politickou formu, je, jak řekl Marx, „buržoazní revolucí s politickou duší a vágně sociálními formami“.

Jiná alternativa neexistuje: revoluční proletáři se musejí v hnutích tohoto typu chopit svého místa propagací sociálního obsahu. Pro to je potřeba předkládat téma boje proti vykořisťování v továrně, na pracovištích, v dělnických sousedstvích, téma boje proti všem buržoazním státům, bez ohledu na jejich specifické režimy, stejně jako téma politické nezávislosti dělnické třídy. Demokratické požadavky musejí být překročeny praxí nového společenského řádu, zavedením zdola nových pravidel a způsobů kooperativního života inspirovaného revolučním procesem. Revoluční proletáři svobodu nežádají od státu, berou si ji. V tomto rámci je prvním nepřítelem, který musí být poražen, ten, který proklouzává dovnitř hnutí, ať je sociálnědemokratický, stalinistický, liberální nebo fašistický. Na Majdanu je nyní nejpočetnější nepřítel představován početnými nacisty a extrémně pravicovými uskupeními. S nimi není

žádný dialog či nenásilná konkurence možná. Správným přístupem je jen přímá konfrontace.

Iniciativy se teď znovu chopilo Rusko. Podle rozkazů z Kremlu začaly námořní a speciální síly okupovat administrativní budovy v Sevastopolu a Simferopolu a blokovat silnice do zbytku Ukrajiny. V Perevalném se pokoušeli odzbrojit pobřežní hlídku loajální Kyjevu a vytvořit *casus belli*, který by ospravedlnil větší ofenzívu. Osud tatarské a řecké minority nevypadá dobře. Signál, který vysílá Putin, je jasný: ukrajinská náklada se nesmí rozšířit a základna v Sevastopolu, ať pronajatá, či ne, je částí Ruska. V tomto stadiu je obtížné říci, zda chce Moskva vojenskou okupaci Ukrajiny vystupňovat zabráním východních oblastí země. V Kyjevě posílila ruská agrese národní jednotu na základě všeobecné mobilizace rezervistů. To nechává autonomní iniciativě proletariátu v nejbližší budoucnosti ještě méně prostoru. V tomto nepřátelském kontextu můžeme jen vzdát poctu odvaze a jasnozřivosti anarchistických soudruhů ze skupiny AWU, kteří na novou situaci zareagovali soudržnou obranou třídních pozic.⁸

Jedinou možnou odpovědí revolučních proletářů je tvář tvář ruské okupaci Krymu a hrozbě invaze do východních regionů země defétismus v obou buržoazních táborech, které proti sobě stojí. Koloniální politika anexe a rusifikace východoukrajinských provincií je reflexí ukrajinského nacionalismu, který triumfuje na západě. Jenže každá anexe akceleruje směr ke kapitalistické válce. Revolucionáři anexe vždy odmítají ne proto, aby bránili území toho či onoho státu, ale proto, že se jedná o významný krok směrem k válce. A kapitalistická válka je terénem, který je zvláště nepřátelský k vzestupu proletariátu jako třídy pro sebe.

Odmítnutí ruské koloniální politiky anexe a podpora defétismu v obou buržoazních táborech, které jsou ve vzájemné konfrontaci, představuje dvě neoddělitelné základny nezávislé dělnické politiky v regionu.

::: protikapitalu.org
::: mouvement-communiste.com
::: facebook.com/protikapitalu
::: libcom.org/tags/kpk
::: libcom.org/tags/mouvement-communiste

8 AWU – Nezávislý svaz pracujících, prohlášení najdete na: <http://avtonomia.net/2014/03/02/awu-statement-russian-intervention-uber-die-russische-intervention-erklarung-der-autonomen-union-der-arbeiterinnen-kiev/>